

Klasik Ve Çağdaş Tefsirlerde Yahudilerin Maymuna Çevrildikleri İle İlgili İfadelerin Yorumlanması

Interpretation Of Statements Relating To The Jewish Translation In Classical And Contemporary Comments

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahim KAPLAN

Mardin Artuklu Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi , Temel İslam Bilimleri, Mardin, Türkiye

ORCID: 0000-0002-6259-0726

ÖZET

Kur'an-ı Kerim'de müminlerden sonra kendilerinden en çok bahsedilen millet Yahudilerdir. Yahudiler, Kur'an'da: Ben-i İsrail, Hâdû, Hûd, Yahûd, Ehl-i Kitap, Ehl-i zikr gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Bu kelimeler arasında anlam yönünden nüans farklılıkları olsa da hepsi Yahudileri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kur'an'da ismi zikredilen birçok peygamber İsrailoğullarına gönderilmiştir. Başta Bakara suresi olmak üzere birçok sürede İsrailoğullarının tarihleri, inançları, kültür ve geleneklerinden bahsedilmektedir. Kendilerine verilen nimetlerden bahsedilmekle beraber, peygamberlerine karşı olumsuz tutumları, Tevrat'ı tahریف etmeleri, Allah'ın emirlerine karşı gelişleri, cezalandırılmaları, cumartesi yasağını çiğnemeleri, gazaba ve lanete uğramaları gibi birçok husus da Kur'an'da zikredilen konulardandır. Yahudilerle ilgili bütün konuları burada ele almak mümkün değildir. Konu başka araştırmacılar tarafından birçok yönden ele alınmıştır. Burada sadece Allah'ın gazap ve lanetine sebep olan cumartesi yasağının çiğnenmesi ile ilgili rivayetleri klasik ve modern tefsirlerden karşılaştırarak ele almayı uygun gördük. Bu çalışmada Ashâbü's-Sebt Yahudilerinin maymuna çevrilmelerinin fizyolojik olarak gerçekleşip gerçekleşmediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Tefsir, Yahudiler, Ashâbü's-Sebt, Lanet.

ABSTRACT

The most mentioned nation after believers in the Quran is the Jews. Jews are expressed in terms such as Ben-i Israel, Hâdû, Hûd, Yahud, Ehl-i Kitap, Ehl-i dhikr in the Quran. Although there are nuances in terms of meaning between these Words, all of them are used to refer to Jews. Many prophets whose names are mentioned in the Quran were sent to the Children of Israel. The histories, beliefs, culture and traditions of the Israelites are mentioned in many chapters, especially the Surah of Baqara. Although the blessings given to them are mentioned, their negative attitude towards their prophets, their distorting the Torah, their opposition to Allah's orders, their punishment, their violation of the Saturday ban, their wrath and curse are among the issues mentioned in the Quran. It is not possible to cover all Jewish issues here. The topic has been addressed in many ways by other researchers. Here, we consider it appropriate to consider only the narrations about the violation of the Saturday ban, which causes the wrath and curse of Allah, by comparing them with classical and modern commentaries. In this study, it has been tried to determine whether the conversion of the Ashab-i-Sabt Jews into apes occurred physiologically.

Keywords: Qur'an, Tafsir, Jewry, Ashab's-Sabt, Curse.

Giriş

Tarih boyunca bütün kavimler, Allah'ın emirlerine uymaları ve kötülükten sakınmaları için uyarılmıştır. İnsanları tevhide davet eden Allah, bu yolda nasıl sebat edileceğini gönderdiği elçilerle öğretmiştir. Bazı kavimler gönderilen elçilerin yolunu takip ederken bazıları ise elçilerin getirdiklerine uymadıkları gibi haddi aşan davranışlarda bulunmuştur. Allah'ın emirlerine uymayan kavimler; gazap, helak, lanet gibi birçok olumsuz hadiselerle karşılaşmıştır. Bu sebeple Kur'an, birçok ayette helak olan kavimlerden bahsetmiştir. Kur'an'ın haber verdiği üzere Allah'ın gazabına en çok İsrailoğulları maruz kalmıştır. Ancak onlardan önce bazı kavimler de günah işlemeleri, isyan etmeleri sebebiyle helak, lanet gibi birtakım cezalara çarptırılmıştır. Tarih boyunca günahkâr kavimler, işledikleri suçun büyüklüğü ölçüsünde cezalandırılmıştır. Her kavmin suçu farklı olduğu gibi helak çeşidi, gazaba uğraması, lanetlenmesi de farklı olmuştur. Ancak genel itibariyle Allah'ı inkar ederek küfürde ısrar etmek, Allah'ın emirlerine karşı gelip hükmünü tanımamak, Allah'a

verilen sözde durmayıp söze muhalif davranmak, yapılması için söz verilmiş ibadetleri yapmamak, gönderilen peygamberlere itaat etmeyip onları hor ve hakir görmek, Allah'ın Rububiyetine aykırı sözler sarf etmek, yeryüzünde bozgunculuk yapmak, fesat çıkarmak, kul hakkına girmek, münafıklık yapmak gibi birçok olumsuz davranış kavimlerin helakına, lanetlenmelerine sebep olmuştur.

Helak olmaya maruz kalan kavimlerin bir kısmı suların yeryüzünden çekilmesi, kuvvetli fırtına, deprem, kıtlık, tufan, gök gürültüsü, kurbağa ve çekirge istilası gibi doğal afetlere maruz kaldığı gibi bir kısmı ise korkunç ses, gizli ordular, taş yağdırılma ve maymuna çevrilme gibi mucizevi cezalara maruz kalarak helak olmuştur. Lût, Medyen ve Eyke gibi kavimler inkarlarında aşırı gitmeleri sebebiyle peygamberlerine: "şayet doğru söyleyenlerden isen haydi bizi tehdit ettiğin acıklı azabı bize getir!"¹ diyerek azabın çabuk getirilmesini istemiştir. Hz. Nuh ve Hud gibi bazı peygamberler ise inkârcı kavimlerine karşı "Rabbim! Yeryüzünde, hareket eden hiçbir kâfiri bırakma!"² şeklinde beddua ederek tevhid davetini ısrarla reddeden kavimlerinin helak olmalarını istemiştir. Bunların dışında Allah'ın koyduğu yasağı çiğnemeleri sebebiyle maymuna dönüşerek lanetlenen Yahudilerden de bahsetmektedir. Konuyla ilgili ayet şöyledir: "İçinizden cumartesi günü azgınlık edip de bu yüzden kendilerine: "Aşağılık maymunlar olun! dediklerimizi elbette bilmektesiniz. Biz bunu (maymunlaşmış insanları), hâdiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, müttakîler için de bir öğüt vesilesi kıldık."³ Ayette aşağılık maymunlara çevrildikleri haber verilen Yahudilerin fiziki anlamda maymuna çevrilip çevrilmedikleri ile ilgili farklı rivayetler yer almaktadır. Konu tarafımızca merak edilmiş ve maymuna çevrilmenin mahiyeti ile ilgili rivayet ve görüşlerin irdelenerek açıklığa kavuşturulması hedeflenmiştir. Bu çalışmada aşağılık maymunlara çevrildikleri haber verilen Yahudilerin fizyolojik ve karakter yönüyle maymuna dönüşüp dönüşmedikleri kendilerinden önce helak olan, lanetlenen kavimlerin durumu ve Kur'an bütünlüğü dikkate alınarak işlenecektir. Bizden önce konuyla ilgili benzer çalışmalar yapılmış, konunun anlaşılması noktasında bu çalışmaların olumlu katkıları yapılmıştır.⁴ Biz bu çalışmada Müfessirler arasında görüş farklılıklarının nereden kaynaklandığını tespit etmeye gayret gösterdik.

1.CUMARTESİ YASAĞI

Kur'an'da geçen bütün kıssalar gibi Ashâbü's-Sebt kıssası da uyarı, ibret ve caydırıcı özelliğe sahiptir. Hz. Peygamber'in birçok kıssadan habersiz olduğu ve kıssaların Kur'an'da yer alışı sebebi şöyle ifade edilmektedir: "(Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur'an'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki, sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerden idin."⁵ Kur'an, birçok millettten bahsetmekle beraber bu konuda İsrailoğullarını ön plana çıkarmaktadır. Yahudilerin kendilerine gönderilen peygamberlere yönelik tutumları, ilahi emirlere karşı vurdumduymazlıkları onların cezalandırılmalarına, lanetlenmelerine ve hatta maymuna çevrilmelerine sebep olmuştur. Cumartesi yasağına uymadıkları için aşağılık maymunlara çevrildikleri haber verilen Yahudilerin lanetlenmelerine sebep olan hâdisenin hangi sebeple cereyan ettiğinin bilinmesi konuyu daha anlaşılır kılacaktır. Yasağı uymadıkları için

¹ el-A'râf, 7/70.

² Nûh 71/76.

³ el-Bakara 2/65-66.

⁴ Tespit edebildiğimiz kadarıyla konuyla ilgili yapılan çalışmalar şunlardır: Nurettin Turgay, "Kur'an'da "Sebt" Kavramı". Yalova Sosyal Bilimler Dergisi 2/4 (December 2013); Abdulkadir Erkut, Dine Davet metodu Açısından "Ashâbü's-Sebt" Kıssasının Tahlili, Diyanet İlmî Dergi, 2013, cilt: 49/1. 47-68; Nur Ahmet Kurban, "İslam Kaynaklarına Göre Sebt Yahudileri'nin Maymuna Dönüştürülmesi Meselesi". Marife Dini Araştırmalar Dergisi 13/1 (April 2013): 9-28; M. Fatih Kesler, Kur'an'ı-Kerim'de Tarihsel Bir Gönderme (İnsanın maymunlaşması ya da Kimlik Kaybı, Diyanet İlmî Dergi 51 /4, 2015. 103-122; Yusuf Ağuş-Abdullah Altuncu, Yahudi Kutsal Metinlerinde ve Kur'an'da Şabat (Cumartesi) Yasakları ve Mesh Hadisesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2016, cilt 6/5. 2775-2794; Kemal Taşkın, "Suretleri Değiştirilerek (Mesh) Azap Olunan Kavimler ile İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi". Mütfekkir 7/14 (2020): 537-562; Enver Bayram, "Kur'an'da Yahudilere Lanet Edilme Meselesi", Amasya İlahiyat Dergisi, no. 15, pp. 11-42, Dec. 2021.

⁵ Yusuf 12/3.

Allah'ın gazabına maruz kalmış halk ile ilgili ayet meali şöyledir: "Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi. İşte böylece biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk."⁶ Yahudiler, her fırsatta Hz. Peygamber ile farklı konularda münakaşalara girer kendilerinin üstün ve imtiyazlı millet olduklarını dile getirirlerdi. Kur'ân'ın haber verdiği şekliyle Yahudiler kendileri ile ilgili şu sözleri sarfediyorlardı: "Yahudi veya Hıristiyan olmayan hiç kimse kesin olarak cennete giremez."⁷ "Biz Allah'ın çocuklarıyız ve sevdikleriyiz."⁸ "Yahudi veya Hıristiyan olun ki hidayete eresiniz."⁹ Ashâbü's-Sebt kıssası aslında Yahudilerin çok da masum olmadıklarını birçok konuda Allah'ın emrine karşı geldikleri ve bu sebeple cezalandırıldıklarını haber vermek için dile getirilmiştir.¹⁰ Allah, onların masum olmadıklarını haber vermek için ayette: " Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor" şeklinde başlamış onların iddialarının asılsız olduğunu haber vermiştir.

Kur'ân'ın haber verdiği bu olayın vuku bulduğu yer ile ilgili farklı rivayetler bulunmaktadır. Bir kısım rivayete göre bu hadisenin Kudüs kıyılarında bulunan "Eyle" şehrinde meydana geldiği yönündedir. Tarihçiler, Eyle şehrinin Mısır ve Medine arasında bulunduğu yönünde görüş ifade etmektedir.¹¹ Ancak olayın vuku bulduğu yerin Medyen ve Aynunî arasında bulunan Meknâ şehri olduğu ile ilgili rivayetler de vardır.¹² Olayın meydana geldiği şehrin Eriha olduğu ile ilgili rivayetler de azımsanmayacak derecededir.¹³

Yahudilerin aşâğılık maymunlara çevrildiklerini haber veren hâdisse ise şu sebeple gerçekleşmiştir. Rivayete göre Allah, Hz. Davud döneminde yaşamış bir grup Yahudiye imtihana tabi tutmak, tevekkül konusunda samimi olup olmadıklarını ortaya koymak için (sebt) cumartesi günü avlanmalarını yasakladı. Ancak o gün balıklar su üzerinde Eyle halkına gereğinden fazla görünmekte yoğun bir şekilde suyu kaplamaktaydılar.¹⁴ Sebt günü balıkların diğer günlerden daha çok olduğunu gören halkın bir kısmı tamah etmeye, haddi aşıp avlanma yasağını delmenin yollarını aramaya başladı. Kendilerine vesvese veren İblis ise balıkları cumartesi yakalamanın yasak olduğunu ancak yasağı delmenin mümkün olduğu yönünde vesvese vermeye devam etti. İblis'in telkini üzerine Yahudiler, havuzlar yapıp Cuma gününden başlayarak balıkları havuzlara sürükledi. Havuzlardaki suyun azlığı sebebiyle balıklar oradan çıkma imkânı bulamıyordu. Onlar ise havuza sürükledikleri balıkları pazar günü alıp yakalıyorlardı.¹⁵ Ancak Yahudilerin avlanma yasağını doğrudan delerek balıkları sebt günü avladıkları yönünde rivayetler de mevcuttur.¹⁶

Bir başka rivayete göre onlardan herhangi bir kimse ip alır bu ipin ucuna iki uçlu bir düğüm yapıp bu düğümü de balığın kuyruğuna atardı. İpin diğer ucu ise bir kazığa bağlanırdı. Avcı, o ipi pazar gününe kadar bağlı tutardı. İlk başlarda münferit tarzda başlayan bu olumsuz davranış, sonraki günlerde halka cazip gelmiş ve bu tarz hilelere yoğun talep oluşturdu. Artık bir kısım

⁶ el-Arâf 7/163.

⁷ el-Bakara 2/111.

⁸ el-Mâide 5/18.

⁹ el-Bakara 2/135.

¹⁰ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî; İbrâhim Atfîş (Kahire: Dârü'l-Kütübî'l-Mısriyye, 1964), 7: 305.

¹¹ Taberî Ebû Cafer İbn Cerir, *Câmi'u'l-beyân fi te'vîli âyi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed. Muhammed Şakir, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2000), 13: 180.

¹² İbn Ebû Hatîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed et-Temîmî er-Râzî, *Tefsîrül-Kur'âni'l-'azîm*, thk. Es'ad Mahammed et-Tayyib, (Suudî Arabistân: Mektebetü Nizâr, 1419), 5: 1598.

¹³ Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. *Tevîlâtü Ehli's-Sünne (Tefsîru'l-Mâtürîdî)*. Thk. Mecdî Basellum, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 5: 69.

¹⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 10: 521.

¹⁵ Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*, thk: el-İmâm ebî Muhammed b. Âşûr, (Beyrut: Dâru İhyâit-Türâsî'l-Arabî, 2002), 4: 295.

¹⁶ Maverdî, *en-Nüket ve'l Uyyûn*, (Beyrut: Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, ts.), 2: 272.

Yahudi bu hadsizliği ticarete dökmeye başlamış bu hilelerle avladıkları balıkları pazarlarda satmaya başladı. Av yasağına uyan bir kısım Yahudi ise hadsizliği yapanları uyarılmış ve bu işten vazgeçmeleri gerektiğini söyledi. Ancak içlerini asilik ve tamahkârlık kaplayan günahkâr kesim bu uyarıları dikkate almadı. Böyle olunca da avlanma yasağını çiğneyen kesim ile buna karşı çıkan bir grup Yahudi günah işleyenlerle birlikte yaşayamayacaklarını, bu sebeple kasabayı bir duvarla ikiye böleceklerini söyledi. Nitekim kasabayı duvarla ikiye ayırdılar. Cumartesi yasağını çiğnemeyen grup bir gün av yasağını çiğneyen halkın evlerinden çıkmadığını kendilerinden ses almadıklarını fark ettiler. Bunun üzerine durumu öğrenmek için karşı tarafa geçtiler. Gördükleri manzara karşısında şaşkına döndüler. Yasağı çiğneyenler maymuna dönüşmüşlerdi.¹⁷

Bir rivayete göre kasaba halkı bu konuda üç kısma ayrılmıştı: Bir kısmı isyan edip av yasağını delmiştir. Bunlar yaklaşık olarak yetmiş kişiydi. Kasabanın bir kısmı ise cumartesi günü avlanmaları sebebiyle başlarına bela geleceği uyarısında bulunarak bu işten uzak durmuştur. Bunların sayısı ise on ikidir. Bir kısmı ise bu konuda sessiz kalmıştır.¹⁸ Avlanma yasağı olan cumartesi gününde balıkların her zamankinden daha fazla olması hangisinin itaatkâr hangisinin asi olduğunu ortaya çıkarmak içindi. Allah, kendisine isyan edip av yasağını çiğneyenlerin durumunu şöyle haber vermektedir: " Biz bunu (maymunlaşmış insanları), hadiseyi bizzat görenlere ve sonradan gelenlere bir ibret dersi, müttakîler için de bir öğüt vesilesi kıldık."¹⁹ Âlimlerin büyük çoğunluğuna göre cumartesi yasağına uymayıp avlanan Yahudiler, Allah'ın lanetine maruz kalmış aşağılık maymunlar olmuştur. Kur'ân kıssalarını sembolik olarak yorumlayan bir kısım müfessir ise cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin bedenlerinin insan suretinde kaldığı akıllarının maymun aklına benzediği yönünde görüş sarfetmektedirler.

1.İlk Dönem Müfessirlerin Konuyla ilgili Tespit ve Yorumları

Cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin maymuna çevrildikleri ile ilgili rivayetleri ele aldığımızda meselenin İbn Abbâs (ö.68/687) ile tabiînden olan Mücahid'e (ö.103/721) nispet edilen iki görüş üzerine inşa edildiği görülmektedir. Başta ilk dönem müfessirler olmak üzere her dönemdeki müfessirler bu iki görüşü esas alarak konuyu anlamaya çalışmıştır. Tabiî neslinin önde gelen müfessirlerinden Mücâhid b. Cebr, "كُونُوا فِرْدَةً حَاسِيِينَ / aşağılık maymunlar olun" ayeti için "Allah onların fiziki yapılarını değil; sadece kalplerini maymuna döndürmüştür" ifadesini kullanmıştır. Mücahid, görüşünün isabetli olduğunu ortaya koymak için Kur'ân ayetlerine bütüncül bir yöntemle yaklaşır. Mücahid, Cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin fizyolojik yönden maymuna çevrilmediklerini sadece karakterlerinin bozulduğu görüşünü "Tevrat'la yükümlü tutulup da onunla amel etmeyenlerin durumu, ciltlerce kitap taşıyan merkebin durumu gibidir. Allah'ın âyetlerini yalanlamış olan kavmin durumu ne kötüdür! Allah, zalimler topluluğunu doğru yola iletmez"²⁰ ayeti ile delillendirmiştir (Mücahid, 1989: 1/205). Mücahid'e göre kasabanın tümü bundan etkilenmemiş sadece Allah'ın emrine karşı gelen Yahudiler maymun karakterli bir hale dönüşmüştür.²¹ Tefsirinin tümü elimize ulaşan ve Kur'ân'ı baştan sona tefsir eden Mükâtil b. Süleyman (ö. 150/767) ise cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin Allah nezdinde büyük suç işlediklerini buna rağmen Allah'ın, uzun yıllar onları cezalandırmadığını ifade etmiştir. Ancak cumartesi yasağına rağmen avlanmaya devam eden Yahudilerin önce küçük düşürüldüklerini daha sonra mesh edilerek maymuna çevrildiklerini savunmuştur. Mükâtil b. Süleyman'a göre av yasağına uymayan Yahudiler, mesh olunup maymuna çevrilmiş bu halde yedi gün yaşadından sonra sekizinci

¹⁷ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 7: 305.

¹⁸ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 2: 171.

¹⁹ el-Bakara 2/65.

²⁰ el-Cum'a, 62/5.

²¹ Mücahid b. Cebr Ebu'l-Haccâc, *Tefsiru Mücahid*, thk Muhmamed Abdusselam Ebün'nîl, (Beirut: Daru'l-Fikri'l-İslami, 1989), 1:205.

günde ölmüşlerdir.²² Mükâtil, maymuna çevrilen Yahudilerin hem o dönemin insanlarına hem de sonradan gelecek nesillere ibret ve uyarı olduğunu söylemektedir.²³

Rivayet tefsir geleneğinin öncülerinden olan Taberî (ö. 310/923), konuyla ilgili birden çok rivayeti ele alır. Abdullah İbn Abbâs'ın: "Cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin gençleri, maymuna dönüşürken büyükleri ise domuza çevrilmiştir" görüşünü esas alarak Yahudilerin, günah işlemleri sebebiyle Allah tarafından mesh olunmuş bir şekilde maymun ve domuza çevrildiklerini nakleder. Maymuna çevrilen Yahudiler, mesh olunduktan sonra sadece üç gün yaşamıştır. Üç günden fazla yaşamamalarının mesh olmalarından kaynaklı olduğunu ifade etmiştir. Taberî, maymuna çevrilen Yahudilerin; yemekten, içmekten ve cinsellikten kesildiklerini de ekleyerek onların fizyolojik olarak maymuna çevrildiklerini savunmuştur.²⁴ Taberî, konuyla ilgili bir başka rivayeti naklederek cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin fizyolojik yönden maymuna dönüştüğünü vurgulamak için kuyruklarının olduğunu ve maymunların çıkardığı sesleri çıkardıklarını nakletmiştir. Taberî, konuyla ilgili Mücahid'in görüşünü de naklederek okuyucuya değerlendirme fırsatı tanımıştır.²⁵ Ancak birçok konu ve yerde sadece rivayetleri nakletmekle yetinen Taberî, konuyla ilgili değerlendirme cihetine gitmiş ve rivayetler arasında tercihte bulunmuştur. Bu konuda Mücahid'e katılmadığını Mücahid'in görüşünün Kur'an bağlamına uymadığını savunan Taberî, Abdullah İbn Abbâs'ın konuyla ilgili değerlendirmesini daha isabetli görmüştür.²⁶

İlk dönem müfessirlerinden olan İbn Ebû Hatim'in (ö. 327/938), konuyla ilgili değerlendirmesini yaparken Abdullah İbn Abbâs'ın görüşünü esas aldığını görmekteyiz. Ona göre cumartesi yasağına uymayan Yahudiler, akrabaları tarafından uyarılmış, ancak bu uyarıyı dikkate almamış bu sebeple kadın ve erkeklerin tümü mesh olup maymuna çevrilmiştir. İbn Ebû Hatim, bu günahkâr halkın maymuna çevrildikten sonra akrabalarını tanıdıklarını, akrabalarının: "biz sizi uyarmamış mıydık?" sorusuna başlarını sallayarak teyit edip ağladıklarını ifade etmiştir.²⁷ Maymuna çevrilen Yahudilerin akrabalarını tanıdıklarını ifade etmek için başlarını sallamaları, fizyolojik yönden maymuna çevrildikleri halde akıl melekelerinin bâkî kaldığını göstermektedir. Belli ki maymuna çevrildikleri halde başlarına gelen ağır cezadan haberdar ancak konuşma, itiraz etme gibi özelliklerden mahrum bırakılmışlardır. İbn Ebû Hatim'in konuyla ilgili İbn Abbâs'a ait görüşleri nakletmesi cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin fizyolojik olarak maymuna çevrildikleri görüşünü benimsediğini ortaya koymaktadır.

Birçok müfessir gibi konuyu detaylı bir şekilde ele alan Mâtürîdî (ö.333/944), cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin mesh olunmaları/cezalandırılmalarıyla ilgili olarak bu konuda farklı görüşlerin ortaya atıldığını ifade etmektedir. Ona göre bazı alimler: "aşağılık maymunlar olun" ifadesini insan türüne ait özelliklerin ortadan kalkması, asli yapıda değişiklik olarak yorumlamıştır. Bir kısım alim ise cumartesi yasağını çiğneyenlerin temel yapısının maymunların yapısına çevrilmekle beraber anlama, düşünme, idrak etme gibi insanî vasıflarının korunduğunu savunmuştur. İnsanî vasıflarının kaldığını ispatlayan delil ise o gün kendilerini avlanmaktan alıkoymaya çalışan akrabalarının yanlarına gelip: "sizi bu konuda uyarmamış mıydık?" sorusu üzerine onların da göz yaşları dökerek "evet" manasında başlarını sallamalarıdır. Bu görüşleri değerlendiren Mâtürîdî, cumartesi yasağını çiğneyen Yahudilerin mesh olunduklarında/maymuna çevrildiklerinde bütün insanî vasıflarını kaybetmediklerini savunmuştur. Ona göre bütün insanî

²² Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*, thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte, (Beyrut: Dâru'l-Ulûm, 2005), 2: 71.

²³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*,1: 113.

²⁴ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 2:168.

²⁵ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 2: 171.

²⁶ Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, 2: 65.

²⁷ İbn Ebû Hatim, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed et-Temîmî er-Râzî, *Tefsîrü'l-Şur'âni'l-'azîm*, thk. Es'ad Mahammed et-Tayyib, (Suudî Arabistân: Mektebetü Nizâr, 1419), 5: 1603.

vasıflarını kaybetmiş olsalardı söyleneni anlamaz ve maruz kaldıkları felaketi idrâk edemezlerdi. Her türün ferdi Allah'ın kendisine tayin ettiği fitrata uygun bir şekilde durumundan memnundur. Allah'ın cumartesi yasağına uymayan Yahudileri maymuna çevirmesi ise emirlerine isyan etmeleri sebebiyledir. Allah, onların bazı insanî özelliklerini sürdürmüştür ki olan biteni anlasınlar kendilerine verilen ağır cezayı idrak edip en çirkin ve en tiksindirici varlık haline dönüştüklerini bilsinler şeklinde konuyu değerlendirmiştir.²⁸

Ebu'l-Leys es-Semerkindî (ö. 373/983) "*Bahrü'l-'ulûm*" adlı eserinde cumartesi yasağına uymayan Yahudiler için fizyolojik anlamda maymuna çevrilmediklerini, işlemiş oldukları suç sebebiyle Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldıklarını savunurken konuyu kelimeler üzerinden değerlendirmeyi yeğlemiştir. Semerkindî, "قِرْدَةٌ /kiredeten" sözünden sonra gelen "حَاسِنِينَ" kelimesinin "مبْعِدِينَ" sözüyle aynı manaya geldiğini, lügatte kelimenin aslının da "الْبَعْد" "dan türediğini ifade ederek Yahudilerin maymunlaşmasını onların küçük düşürülmeleri şeklinde yorumlamıştır.²⁹ İbn Ebû Zemenîn (ö. 399/1008), *Tefsîrû'l-Kur'ân* adlı eserinde Ebu'l-Leys es-Semerkindî ile aynı düşüncede olup cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin fizyolojik anlamda maymuna dönüşmediklerini, bunların suç işlemeleri sebebiyle Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldıklarını savunmaktadır.³⁰ Maverdî (ö. 450/1058) ise *en-Nüket ve'l-uyûn* adlı eserinde cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin maymuna çevrilmeleri ile ilgili konuda iki görüşün olduğunu nakleder. Birinci görüşe göre yasağına uymayan Yahudiler, mesh olunmuş fizyolojik olarak maymuna dönüştüklerini ve üç gün yaşadktan sonra öldüklerini ifade etmiştir. İkinci görüşe göre ise cumartesi yasağına uymayan Yahudiler, maymuna çevrilmemiş ancak suç işlemeleri sebebiyle maymunların seviyesine indirilmiş, kendilerine herhangi bir değer verilmemiştir.³¹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Maverdî, konuyla ilgili her iki görüşü nakletmekle yetinmiş bu konuda herhangi bir görüş tercihinde bulunmamıştır.

İlk dönem müfessirler arasında olmakla beraber işârî tefsir yöntemiyle eserini kaleme alan Abdülkerîm b. Hevâzin el-Kuşeyrî (ö. 465/1072) konuyla ilgili Mücahid'i zikretmeden onun görüşü ile örtüşen ifadeler kullanmıştır. Ona göre cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin sadece kalpleri mesh olunmuştur. Kalbin mesh olunması ise bedenın mesh olunmasından daha ağır bir cezadır. Bedenlerinin maymuna çevrilmediğini ancak hallerinin değiştirildiğini ifade eden Kuşeyrî, konuyu açığa kavuşturmak için: "Yine O'na iman etmedikleri ilk durumdaki gibi onların gönüllerini ve gözlerini ters çeviririz. Ve onları şaşkın olarak azgınlıkları içerisinde bırakırız"³² ayetini delil getirmiştir.³³ Ayetleri zahirî manaların dışında batınî yönden de değerlendirme cihetine giden mutasavvıfların konuya bu tarz yaklaşımı Kur'ân ayetlerinin sadece zahiri manayı ihtiva etmediği düşüncesinin tezahürü olsa gerektir.

Cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin maymuna çevrildikten sonra bu şekilde uzun bir zaman yaşayıp yaşamadıkları, soylarının devam edip etmediği ile ilgili farklı görüşler vardır. Konuyu ayrıntılı bir şekilde ele alan İbn Atıyye el-Endelüsî (ö. 541/1147) müfessirlerden farklı olarak Yahudilerin maymuna çevrilmiş halde uzun süre yaşayıp yaşamadıkları hususu üzerinde durmuştur. İbn Atıyye, maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin soyunun devam etmediğini ispatlamak için bu konuda İbn Abbâs'ın Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisi nakletmiştir. Konuyla ilgili hadis şöyledir: "Mesh olunanın soyu devam etmez, yemez, içmez ve üç günden fazla yaşamaz." İbn Atıyye, Mücahid'in görüşünü de benimsemeyerek cumartesi yasağına uymadıkları

²⁸ Mâtürîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud, *Tevîlâtü Ehli's-Sünne (Tefsîrû'l-Mâtürîdî)*, Thk. Mecdî Basellum, (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2005), 1: 487-488.

²⁹ Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed es-Semerkindî, *Bahrü'l-'Ulûm*, (b.y.:y.y., ts.), 1: 61.

³⁰ İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. İsâ el-Mürri el-Kurtubî, *Tefsîrû'l-Kur'ân*, (Kahire: el-Fâruku'l-Hadise, 2002), 1: 148.

³¹ Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn*, İbn Abdilmaksûd b. Abdirrahîm (Beyrut: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, ty.), 1: 135.

³² el-Enâm 6/110.

³³ Kuşeyrî, Ebû'l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik, *Leḡâ'ifü'l-işârât*, (Mısır: Hey'etü'l-Misriyye, tsz.) 1: 97.

için maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin fizyolojik olarak mesh olduğunu savunmuştur.³⁴

el-Keşşâf adlı tefsirin müellifi olan ez-Zemahşerî (ö. 538/1144), "*Sebt*" kelimesinin cumartesi yasağına saygı duyulduğunu ifade etmek için "*Sebeteti'l-Yahud*" sözünden masdar olduğunu ifade etmiştir. Zemahşerî'ye göre " *فَرْدَةٌ خَاسِيَّةٌ* /aşağılık maymunlar" ifadesinin ise كَانَا nin haberi olduğunu bu sebeple ayetin "hem maymun hem de zelil ve koğulmuş varlıklar olunuz" şeklinde anlaşılabilceğini söyleyerek konuya farklı minvalden yaklaşmıştır.³⁵ İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) ise cumartesi yasağına uymadıkları için mesh olunan/ maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin akibeti ile ilgili Katade ve Mücahid'in görüşlerini nakleder. İbn Kayyim, Mücahid'in kalplerinin mesh olup bedenlerinin ise insan suretinde kaldığı şeklindeki görüşünün isabetli olmadığını ve buna katılmadığını ifade etmiştir. Ona göre yasağa uymayan Yahudiler, Allah'ın emrine karşı geldikleri için maymuna çevrilmiş ve üç gün yaşadıkları sonra da ölmüştür. İbn Kayyim ayrıca Mükatil b. Süleyman'ın cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin maymuna çevrildikten sonra yedi gün yaşadıkları ve sekizinci günde öldükleri şeklindeki görüşünün ise sadece bir iddiadan ibaret olduğu görüşünü savunmuştur.³⁶ İbn Kayyim'in konuyla ilgili değerlendirmelerine baktığımızda Abdullah İbn Abbâs'ın görüşünü esas alarak ilgili meseleyi değerlendirdiği görüşler arasında tercihte bulunarak bu konuda net tavır aldığı görülmektedir.

2. Fahreddîn er-Râzî'nin Konuyla ilgili Değerlendirmeleri

Üstün zekâsı, ile tanınan ve *Mefâtihu'l-gayb* eserinin müellifi olan Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210), cumartesi yasağına uymadıkları için maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudiler ile ilgili müstakil bir başlıkla konunun üzerinde durmuş, farklı görüş ve rivayetleri değerlendirerek konunun anlaşılması için gayret sarf etmiştir. Râzî'nin konuyu müstakil bir başlıkla değerlendirmesi bizi de onun görüş ve değerlendirmelerini ayrı başlık üzerinden ele almaya sevk etmiştir. Râzî'ye göre " *كُونُوا فَرْدَةً خَاسِيَّةً* /aşağılık maymunlar olun" sözü emir değildir. Çünkü onlar kendilerini maymun kılığına sokmaya kâdir değillerdi. Yüce Allah'ın: "Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir."³⁷ ayetinden de anlaşılacağı üzere maymuna dönüşme süratli bir şekilde gerçekleşmiştir.³⁸ Râzî, konuyla ilgili Mücahid'in görüşüne de yer vermiştir. "Onların şekilleri maymuna çevrilmemişti, kalpleri mühürlenmişti" şeklindeki görüşün Mücahid tarafından şu şekilde savunulduğunu nakletmiştir: "İnsan görülen şekil ve bünyeden teşekkül olmaktadır. Allah'ın var olan insan suretini bozup, yerlerine maymun şeklini oluşturması, insanı yok edip maymuna döndürme manasına gelir ki böyle birşey de mesh değil bir şeyi yok edip yerine yeniden başka bir şey yaratmak manasına gelmektedir. Mücahid'e göre eğer biz bunu mümkün görürsek her gördüğümüz maymun ve köpeğin aslında akıllı insanlar olduğu düşüncesine sevk edecektir. Böyle bir düşünce ise insanın her şeye şüphe ile yaklaşmasına sebep olacaktır."³⁹ Râzî, Mücahid'in konuyla ilgili görüşünü kabul etmeyerek delilleriyle çürütmeye çalışmıştır. Râzî'ye göre Mücahid iki sebeple görüşünde isabet etmemiştir. Birincisi; insan mevcut heykelden ibaret olmadığı gibi bu heykel zayıflayarak, şişmanlayarak değişebilmektedir. İnsan şeklinin değişmesi mevcudiyetinin devam etmesine engel değildir. Nitekim bu döndürme (mesh) olarak tarif edilmektedir. Büyük cüsseli meleğin Hz. Peygamber'in

³⁴ İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Galib el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-veciz fi tefsiri'l-kitâbi'l-aziz*, thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1993), 1: 160-161.

³⁵ Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer, *Tefsîru'l-Keşşâf 'an Hakaiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekavîl fi Vücûhi't-Te'vîl*, (Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabî, 1408), 1: 147.

³⁶ İbn Kayyim el-Cevziyye, Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr, thk. Abdürrezzak el-Mehdî, *Zadü'l-Mesîr*, (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1422), 1: 75.

³⁷ en-Nahl 16/40.

³⁸ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, (Beyrut: Dâru İhyâi Türesi'l Arabî, 1420), 3: 540.

³⁹ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 3: 542.

odasına girebilmesi buna kanıt olarak gösterilebilir⁴⁰ İkincisi; Ayetin zahiri manası esas alınarak te'vil edildiğinde ve bu konudaki ümmetin icmasının meshin gerçekleştiği yönünde olması Mücahid'in görüşüne ihtiyaç olmadığını ortaya koymaktadır. Ancak Râzî, Mücahid'in görüşünü kabul etmemekle beraber ortaya koyduğu görüşün de gerçekten uzak bir ihtimal olmadığını söylemiştir.⁴¹

Anlaşıldığı kadarıyla Râzî, cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin fizyolojik olarak maymuna çevrildikleri yönünde görüşü benimsemiştir. Ancak bu konuda şüphe duyan kesimlerin ikna olması için konuya şöyle açıklık getirmektedir: Cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin maymuna çevrildikleri bilinmekle beraber maymuna çevrildikten sonra elem duyup duymadıkları, bunu azap olarak görüp görmedikleri merak konusu olmaktadır. Muhakkak olan şudur ki maymun doğal hilkatinden dolayı elem duymadığı gibi azap da duymaz. Ancak maymuna çevrilen Yahudilerin anlama, düşünme, idrak etme melekeleri bâkî kalmıştır. İnsana ait konuşma, itiraz etme, cevap verme gibi birçok özellikten mahrum kalmıştır. Bütün bunlara rağmen isyanı sebebiyle hilkatinin değiştiğinin bilincindedir. Bu sebeple içini korku ve pişmanlık kapsamıştır.⁴² Râzî'nin üzerinde durduğu bir başka husus cumartesi yasağına uymadıkları için maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin neslinin devam edip etmediğidir. Râzî, nesillerinin devam ettiğini söylemenin aklen mümkün bir düşünce olduğunu ifade etmekle beraber bu konuda İbn Abbâs'a nispet edilen rivayette: "onlar üç gün yaşadıkdan sonra öldüler" görüşünün esas alınmasının daha isabetli olduğunu savunmuştur.⁴³

3. Hicrî 7. Asır ve Sonrasında Müfessirlerin Konuya Yaklaşımı

Cumartesi yasağına uymadıkları için lanetlenerek maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin, ne şekilde mesh oldukları ile ilgili rivayet ve görüşleri değerlendirmeye çalıştığımızda konu ile ilgili birçok görüşün müfessirler tarafından dile getirildiğini görmekteyiz. Kurtubî (v. 671/1273) konuyla ilgili rivayetleri teferruatlı bir şekilde nakledenlerdendir. Kurtubî'nin üzerinde durduğu bir başka husus cumartesi yasağına uymadıkları için maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin neslinin devam edip etmediğidir. Kurtubî, Ebû Bekir İbnü'l-Arabî (ö. 543/1148) ve birçok müfessirin maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin, maymun olarak nesillerinin devam ettiğini savunduklarını ve bu düşüncelerini delillendirmek için; "İsrailoğullarından ne yaptığı bilinmeyen bir ümmet ortadan kalkmıştır. Ben bunların fareler olduğunu zannediyorum. Sizler farelere deve sütü konulduğu zaman içmediklerini, koyun sütü konulduğunda ise içtiklerini görmüyor musunuz?"⁴⁴ hadisi üzerine inşa ettiklerini ifade etmektedir. Ancak Kurtubî, bu düşünceye katılmadığını, hadisin teville ihtiyaç duyduğunu ve Abdullah b. Mes'ud'un rivayet ettiği "Allah, bir kavmi helak edecek veya azap edecek olursa, onlardan nesil bırakmaz" hadisini naklederek cumartesi yasağına uymadıkları için maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin neslinin devam etmediği görüşünü savunmuştur.⁴⁵

Bezzâvî (685/1286), konuyla ilgili yaptığı detaylı açıklamaların sonunda cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin, uyarıları dikkate almadıkları için mesh oldukları/maymuna çevrildiklerini ifade eder. Yasağı çiğneyen Yahudilerin maymuna dönüştüğünü gören akrabaları tarafından tanınmadıkları ancak kendilerinin akrabalarını tanıdıkları için yanlarına gittiklerini, elbiselerini koklayarak ağladıklarını, üç gün yaşadıkdan sonra öldüklerini ifade etmiştir.⁴⁶ Bezzâvî'nin ilgili rivayetleri naklettikten sonra Mücahid'in:"Bedenlerinin maymuna dönüşmediği, kalplerinin

⁴⁰ Fahrüddin er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 3: 543.

⁴¹ Fahrüddin er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 3: 544.

⁴² Fahrüddin er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 3: 545.

⁴³ Fahrüddin er-Râzi, *Mefâtihu'l-gayb*, 3: 544.

⁴⁴ Müslim, "Zühd", 61.

⁴⁵ Kurtubî, *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 7: 307.

⁴⁶ Bezzâvî, *Nâsürüddin Ebû Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed, thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı, Envârü't-tenzil ve esrârü't-te'vil*, (Beyrut: Daru İhyau turasi'l-Arabî, 1418), 3: 40.

maymunlaştığı" görüşünü nakledeken konuyla ilgili herhangi bir şekilde yorum yapmaması yasağı çiğneyen Yahudilerin fizyolojik olarak maymuna dönüştükleri yönünde görüş sahibi olduğunu göstermektedir. Neseî (ö.710/1310) ise cumartesi Yahudilerinin maymuna dönüşmelerini "aşağılanıp hakarete maruz kalmaları, değerlerinin düşmesi" şeklinde yorumlamıştır.⁴⁷ Meşhur müfessirlerden İbn Cüzey (ö. 741/1340), Ebû Hayyân el Endelüsî (ö. 745/1344), Celâlüddîn es-Süyûtî (ö. 911/1505) gibi birçok müfessir cumartesi yasağına uymadıkları için Yahudilerin fizyolojik olarak mesh olundukları/maymuna çevrildikleri görüşünde olup konuyla ilgili farklı rivayetleri irdeleme cihetine de gitmemiştir.⁴⁸

İbn Kesîr (ö. 774/1373) ise konuyla ilgili teferruata girererek farklı görüşleri değerlendirir. İbn Kesîr, maymunun dış görünüşüyle insana en çok benzeyen hayvan olduğunu ancak hiçbir zaman gerçek insan gibi olmadığını ifade eder. Bu ifadeden sonra konuyla ilgili ilginç bir tespit bulunur. Ona göre onların amelleri ve hileleri gerçeğe benzediği halde gerçekten uzak bir ameldir. Bu sebeple cezaları da yaptıklarının cinsinden olmuştur. İbn Kesîr, Mücahid'in görüşünü nakletmiş ancak bu görüşe katılmadığını ifade etmiştir. İbn Abbâs'a nispet edilen görüşün isabetli olduğunu söyleyerek cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin şeklen ve manen maymuna çevrildiklerini savunmuştur.⁴⁹

Bikâî (ö. 885/1480) ise konuyu değerlendirirken İbn Abbas ve Mücahid'in görüşünü mezc etmiştir. Ona göre ayette "Aşağılık maymunlar olun" ifadesi "küçük ve kovulmuş olun" şeklinde değerlendirilebileceği gibi yasağı uymayan Yahudilerin insan suretinden uzaklaştırılmış olabileceğini savunmuştur. Diğer müfessirlerden farklı olarak onların sadece yüzlerinin maymuna çevrilmiş olabileceğini de ifade etmiştir.⁵⁰ Hatîb Şirbînî (ö.977/1570), birçok müfessir gibi konuyla ilgili her iki rivayeti nakleder. Ancak Mücahid'in görüşünün Kur'an'ın zahirinden uzak olduğunu söyleyerek bu konuda Mücahid'e katılmadığını ortaya koymuştur.⁵¹ Şirbînî, maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin uzun süre maymun olarak kalıp kalmadıkları, mevcut maymunların onların neslinin devamı olup olmadığı ya da helak olup nesillerinin kesilip kesilmediği ile ilgili konuda ihtilaf olduğunu bu konuyu teyit edecek herhangi bir ayetin bulunmadığını da ifade etmektedir.⁵²

Ebu's-Su'ûd (ö. 982/1574) konuyla ilgili kendinden önceki müfessirlerin naklettiği rivayetleri tefsirine aldıktan sonra cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin maymun gibi zelif ve aşağılık şahıslar olduklarını ancak fizyolojik olarak maymuna çevrilmediklerini ifade etmiştir.⁵³

İbn Acîbe'nin (ö. 1224/1809) konuyla ilgili yaptığı değerlendirmeyi ele aldığımızda meshin üç şekilde gerçekleştiği görüşünü savunduğunu görmekteyiz. Ona göre birincisi fizyolojik mesh, ikincisi kalplerin meshi, üçüncüsü ise ruhların meshi şeklindedir. Fizyolojik mesh İsrailoğullarına gelen meshtir. Bu çeşit meshin ümmetin üzerinden kaldırıldığı yönünde görüşler bulunmaktadır. Ancak fizyolojik mesh ahir zamanda ortaya çıkacaktır. Kalplerin meshi ise günahlara dalıp bu

⁴⁷ Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed Hâfızuddîn, *Medârikü't-tenzil ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yusuf Ali Bedîvî (Beyrut: Dâru'l-Kelîmî't-Tayyib, 1419/1998), 1: 614.

⁴⁸ İlgili konu için bk: İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî el-Gırnatî, *et-Teshîl li 'ulûmi'l-Kur'an*, thk. Abdullah el-Hâlidî (Beyrut: Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1995), 1: 311; Ebû Hayyân Muhammed Yûsuf b. Ali el-Endelüsî, *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*, thk. Sıdkı Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999), 8: 98; Suyûtî Celâlüddin Abdurrahman, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, thk. Sıki Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1420), 8: 475.

⁴⁹ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail b. Ömer, *el-Bidâye ve'n-nihaye*, thk. Ali Şirî, (Beyrut: Dâru İhyâ et-türâsi'l Arabî, 1977), 1: 289.

⁵⁰ Bikâî, Ebu'l-Hasan Burhanüddin İbrâhim b. Ömer, *Nazmu'd-Ddürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-suver*, (Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî, ts.), 5: 296.

⁵¹ Hatîb eş-Şirbînî Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, *es-Sirâcü'l-münîr*, (Kâhire: Matbaatu Bulak, 1285/1869), 1: 67.

⁵² Hatîb eş-Şirbînî, *es-Sirâcü'l-münîr*, 1: 531.

⁵³ Ebu's-Su'ûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî, *İrşâdu'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kitabi'l-Kerîm*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1: 110.

konuda ısrarcı olmaktadır. Günah işlerken kişinin kendini mutlu hissetmesi bunun en kuvvetli delilidir. Ruhların meshi ise shehevî duygulara dalıp günah işlerken utanma duygusunu yitirmektir.⁵⁴ İbn Acibe'nin meshi üç bölüme ayırdıktan sonra bunlar arasında tercihte bulunduğu görülmektedir. Ona göre cumartesi yasağına uymayan Yahudiler, fizyolojik olarak maymuna çevirilmişlerdir.

Hicri yedinci asır ve sonrasında yaşayan müfessirlerin konuyla ilgili değerlendirmelerine baktığımızda bu konuda görüş birliğine sahip olmadıklarını görmekteyiz. Anlaşılan o ki müfessirler, konuyla ilgili değerlendirmelerini birbirlerinden bağımsız bir şekilde yapmaktadır. Böyle olunca da İbn Abbâs ve Mücâhid'in görüşleri üzerine inşa ettikleri düşüncelerini bireysel olarak değerlendirmektedirler.

4. Çağdaş tefsircilerin Konuya Yaklaşım tarzı ve Rivayetleri Ele Alış Biçimleri

İlk dönem müfessirleri ve hicri yedinci asır sonrası meşhur müfessirlerin konuyla ilgili değerlendirmelerini zikrettikten sonra çağdaş tefsircilerin konuya yaklaşımlarını da irdelemenin faydalı olacağı düşüncesiyle görüşlerini ele aldık. Çağdaş müfessirlerden Elmalılı (ö.1942) konuyla ilgili yaptığı değerlendirmede Yahudilerin Allah'a verdikleri sözde durmadıklarını, ahde vefa göstermediklerini, bu sebeple ilim, idrak, marifet ve iz'andan mahrum edildiklerini ifade etmiştir. Ona göre yasağı uymayan Yahudiler, maymun kılıklı, sefil, boynu bükük ve sürünen kimseler olmuştur. Elmalılı tartışmanın ana unsuru olan iki soruyu sorduktan sonra konuya açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu sorular, dış görünüşüyle kuyruklu maymunlara mı döndüler? Yoksa dış görünüşüyle insan şeklinde oldukları halde iç dünyaları ve huyları itibariyle manen maymun gibi mi oldular? şeklindedir. Tefsircilerden büyük bir kısmının âyetin lafzını dikkate alarak suret değişikliğinin gerçekleştiğini ifade ederken, Mücahid ve onun izinden giden diğer tefsirciler ise bu hükmün temsilî olduğu yönünde görüş ifade etmiştir. Elmalılı her iki görüşü naklettikten sonra Mücâhid'in görüşünün daha uygun olduğunu söyleyerek maymunlaşmanın fizyolojik şekilde gerçekleşmediğini savunmuştur. Elmalılı, bu konudaki görüşünün daha isabetli olduğunu ispatlamak için şu şekilde açıklama yapmaktadır: "Suret değişikliği manevi değişmeden daha müşkil ve daha mühim değildir. İnsanlık şiarlarının söndüğü bir beden dahi maymun suretini alıvermesi, iyi düşünülürse hemen hemen normal bile görülebilir. Bunca hayvan varken maymunun zikredilmesi manevi meshin ehemmiyetine delil olarak görülebilir. Kaldı ki insan ile maymun arasındaki gerçek fark yalnızca bir kıl, bir kuyruk farkı değildir. Akıl, mantık, huy ve ahlâk farkıdır. Maymunun bütün hüneri taklit hissini gelişmişliğindedir. Manevi dünyası meshe uğramış olan insanlar da böyledir. Onlar kör bir taklitten başka birşey yapamaz ve hayvanî duygularından öteye geçemezler. Bir bakıma insan gibi görünürler, hakikatte ise maymundan başka birşey değildirler" diyerek konuya farklı yaklaştığını göstermiştir.⁵⁵

Merâğî (ö.1883-1952) tefsirinde konuyla ilgili olarak Yahudilerin işledikleri günah sebebiyle Allah tarafından cezalandırıldıklarını ifade etmiştir. Ona göre Yahudiler, Allah'a verdikleri ahdi bozmaları sebebiyle Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış, shehevî yönden de domuzların peşinden gitmeleri sebebiyle de maymunlar gibi olmuşlardır. Merâğî, yasağı çiğneyenlerin ceza olarak hayvanların seviyesine indikleri yönünde de görüş ifade etmiştir. Ona göre Yahudiler açıktan açığa münkerleri işlemiş, bu sebeple de insanî erdemlerden uzak kalmışlardır. O kadar ki insanlar onları hakir görmüş ve onları kendileriyle birlikte oturup kalkmaya, ilişkilerde bulunmaya lâyık ve ehil görmemiştir diyerek onların fizyolojik olarak maymuna çevrilmediklerini ifade etmektedir.⁵⁶ Merâğî'nin bütün bu görüşleri Mücâhid'in görüşü üzerine inşa ettiği görülmektedir.

⁵⁴ İbn Acibe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî, *el-Bahrü'l-medîd fi tefsîri'l-Kur'âni'l-mecûd*, thk. Ahmed Abdullah el-Kuraşî, (Kahire: nşr. Hasan Abbâs Zeki, 1419), 2: 275.

⁵⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, (İstanbul: Akçağ Yayınları, 2016), 1: 398.

⁵⁶ Merâğî, Ahmed Mustafa, *Tefsiru'l-Merâğî*, (Mısır: Mustafa Babî el-Halebî, 1946), 1: 285.

Çağdaş müfessirler arasında önemli bir konuma sahip olan Seyyid Kutub (ö.1906-1966) da "aşağılık maymunlar olun" ifadesini farklı yorumlayanlardandır. Ona göre Yahudilerin yasağı çiğnemeleri yaptıkları ilk yanlış değildir. Bunların yapılarında kaypaklık vardır. Allah'a vermiş oldukları sözden dönmeleri onların irade sahibi insan düzeyinden düşmelerine sebep olmuştur. Kurnaz tutumları onları midelerinin sesine karşı koyamayan iradesiz hayvan seviyesine indirmiştir. Ayrıca üstün irade düzeyinden vazgeçmeleri de onları aşağı seviyeye indirmiştir. Kutub'a göre vücut yapıları ile gerçek maymuna dönüşmeleri şart değildir. Onlar ruhları ve düşünceleri ile zaten maymuna dönüşmüşlerdir. Duygularının ve düşüncelerinin izleri yüzlerine yansımış olup mimikleri çehrelerini etkilemiş ve onlar üzerinde derin izler bırakmıştır. Hadiseden ders çıkarılması gerektiği görüşünde olan Kutub, cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin her halukârda maymun seviyesine indiklerini, bu olayın gerek o dönem de gerekse sonraki dönemlerde ilahi emri çiğneyenlere önemli bir ibret taşıdığını ve müminler için ise öğüt niteliğinde olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷

Çağdaş müfessirlerden Muhammed Tâhir İbn Âşûr da (ö.1879-1973), konuyla ilgili farklı görüş ifade edenlerdendir. İbn Aşûr, insanın idrak ve bilincinin muhafaza edilerek suret yönüyle maymuna çevrilmesi mümkün olmakla beraber suretin insan şeklinde kalarak da akıl ve idrakinin maymuna dönüşmesi mümkündür. Ona göre her iki durumda da ibretin gerçekleşmesi sağlanabilmektedir. Ancak suret yönünden maymuna çevrilmiş olmaları ibret yönünü daha güçlü kılacaktır. İbn Aşûr, konunun açıklığa kavuşması için Kitab-ı Mukaddes bilgilerine de başvurur. Ona göre İbranilerin tarih kaynaklarında meshi işaret eden herhangi bir bilgi yoktur. İbn Aşûr, yasağı uymayan Yahudilerin suret yönünden insan kaldıklarını ancak aklen maymunlaştıklarını savunmanın tarih kaynaklarına daha uygun olduğu yönünde görüş ifade etmiştir. Ayette meshin cismani şekilde gerçekleştiğine dair bir işaret de bulunmamaktadır. Şeriatı mana ve maksatlarıyla anlamayıp sadece lafızların zahirini almanın yeterli olmayacağını ifade eden İbn Aşûr, meshin suretlerde gerçekleşmediğini aksine kalplerde gerçekleştiğini söyleyerek Mücahid'in görüşüne uygun bir değerlendirmede bulunmuştur.⁵⁸

Çağdaş müfessirlerden Mevdûdî (ö.1903-1979), cumartesi yasağına uymadıkları için maymuna çevrildikleri haber verilen Yahudilerin fiziksel olarak maymuna çevrildiklerini, azabın en şiddetlisini çekmeleri için de zihinlerinin insan olarak bırakıldığını ifade etmiştir. Mevdûdî bu düşüncesiyle çağdaşlarından farklı bir görüş ortaya koymuştur.⁵⁹

Bir başka çağdaş müfessir Vehbe ez-Zühaylî ise "aşağılık maymunlar olun" ifadesini ilk dönem müfessirlerinden farklı yorumlamıştır. Zühaylî, "maymunlar olun" ifadesinde geçen emrin gerçek manada olmadığını, onları küçük ve hakir düşürme maksadıyla söylendiğini ifade etmiştir. Yani yasağı uymayan Yahudiler, hayırdan uzak, zelil ve hakir kılınmıştır. Ona göre, Yahudiler, maymun kılığına sokulmamış, suretleri de değiştirilmemiştir. Ancak kalpleri değiştirilmiş ve hiçbir yasağı kavramaz olmuştur. Zühaylî bu düşüncesiyle Mücahid'in görüşünü savunduğunu ortaya koymuştur.⁶⁰ (Zuhaylî, 1418: 1/158).

Sonuç

Tarihte helak olan milletlerin ortak özelliği tevhid inancından saparak Allah'ın emirlerinden yüz çevirmeleridir. Kur'ân'da helak olduğundan bahsedilen her kavmin işlediği suç diğer kavimden farklıdır. Kur'ân kıssalarında işlediği suçtan dolayı fitratlarından uzaklaştırılarak lanete uğradıkları/maymuna çevrildikleri haber verilen tek millet Yahudilerdir. Böyle bir ceza insan için düşünülebilecek en ağır cezadır. En güzel surette yaratıldığı haber verilen insanın işlediği suç sebebiyle maymuna çevrilmesi insanlık için ibret alınacak yegâne örnektir. Hâdise Hz. Davud

⁵⁷ Seyyid Kutub, *Fî Zilali'l-Kur'ân*, trc. İ. Hakkı Şengüler, vd., (İstanbul, Hikmet Yayınları, ts.), 1: 159-160.

⁵⁸ İbn Aşûr, Tâhir, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, (Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984), 1: 544.

⁵⁹ Mevdûdî, Ebû'l-A'lâ, *Teftîmu'l-Kur'ân*, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1986), 1: 84.

⁶⁰ Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa, *Tefsîru'l-Münîr*, (Dimeşk: Dâru'l-Fikr, H. 1418), 1: 179.

döneminde yaşamış bir grup Yahudiyi imtihana tabi tutmak gayesiyle cumartesi günü getirilen av yasağının ihlal edilmesiyle gerçekleşmiş nitekim onların maymuna çevrilmeleriyle son bulmuştur. Konuyla ilgili müfessirler arasında tartışma konusu olan cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin hem fizyolojik hem karakter yönünden maymuna dönüşüp dönüşmedikleridir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla her dönemde yapılan değerlendirmeler Abdullah b. Abbas ve Mücahid b. Cebr'in görüşü üzerine inşâ edilmiştir.

Abdullah İbn Abbâs, cumartesi yasağına uymayan Yahudiler fizyolojik olarak maymun ve domuza çevrilmiştir görüşünü savunurken Mücahid b. Cebr ise fiziki yapılarını değil; sadece kalplerinin maymuna dönüştürüldüğü yönünde görüş ifade etmektedir. Klasik ve çağdaş dönem müfessirleri meselenin izahı için gayret sarf etmiş bir kısmı Abdullah b. Abbas'ın bir kısmı ise Mücahid b. Cebr'in görüşünü esas alarak konuyu açığa kavuşturmaya çalışmıştır. Yaptığımız araştırmada klasik ve çağdaş tefsircilerin keskin çizgilerle birbirinden farklı düşündüğünü söylemenin imkânsız olduğu sonucuna vardık. Klasik tefsircilerin büyük çoğunluğu cumartesi yasağına uymayan Yahudilerin fizyolojik olarak maymuna çevrildiklerini savunurken Semerkandî gibi bazı müfessirler ise fizyolojik olarak maymuna çevrilmedikleri Allah'ın rahmetinden uzaklaştırıldıkları görüşünde bulunur. Fahreddin er-Râzî gibi bazı müfessirler ise yasağına uymayan Yahudiler fizyolojik olarak maymuna çevrildikleri ancak anlama, düşünme, idrak etme melekelerinin baki kaldığıdır. Ancak insana ait birçok konuşma, itiraz etme, cevap verme gibi birçok özellikten mahrum kalmışlardır.

Meseleyi çağdaş tefsircilerin yorumu üzerinde araştırdığımızda onların arasında da her iki görüşü savunanların olduğunu görmekteyiz. Çağdaş tefsircilerden Elmalı gibi bazı müellifler, yasağına uymayan yahudileri fizyolojik yönden maymunlaştığı görüşüne katılmazken mevdudî gibi bazı müfessirler ise fizyolojik yönden maymunlaştıkları görüşünü savunmaktadır. Klasik ve çağdaş müfessirlerin konuyla ilgili görüşlerini tespit ettiğimizde konuyla ilgili bir değerlendirmede bulunmamamızın isabetli olacağı görüşündeyiz. Kanaatimizce konuyla ilgili Râzî'nin görüşünü esas alarak değerlendirmek daha isabetli görünmektedir. Bizce de yasağına uymayan Yahudiler fizyolojik olarak maymuna çevrilmiş ancak düşmüş oldukları durumu bilmek için anlama, düşünme, idrak etme melekeleri baki kalmıştır.

Kaynakça

- Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. thk. Muhammed Abdurrahman Maraşlı. (1418). *Envârü't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Beyrut: Daru İhyau Turasi'l-Arabî.
- Bikâî, Ebu'l-Hasan Burhanüddin İbrâhim b. Ömer. (ts.) *Nazmu'd-dürer fi tenâsübi'l-âyâti ve's-suver*. Kâhire: Dâru'l-Kütübi'l-İslâmî.
- El-Endelûsî bû Hayyân Muhammed Yûsuf b. Ali. (1999). *el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr*. thk. Sıdkı Muhammed Cemil Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Ebu's-Su'ûd Muhammed b. Muhammed b. Mustafa el-İmâdî. (ts.). *İrşâdu'l-'akli's-selîm ilâ mezâye'l-Kitabi'l-Kerîm*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- el-Cevzîyye İbn Kayyim Şemsüddîn Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebî Bekr. thk. Abdürrezzak el-Mehdî. (1422). *Zadü'l-Mesîr*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî.
- es-Semerkandî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed. (ts.). *Bahrü'l-Ulûm*. b.y.:y.y.
- eş-Şirbînî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatîb. (1869). *es-Sirâcü'l-münîr*. Kâhire: Matbaatu Bulak.

- İbn Acîbe, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Mehdî el-Hasenî eş-Şâzelî. (1419). *el-Bahrü'l-medîd fî tefsîri'l-Kur'âni'l-mecîd*. thk. Ahmed Abdullah el-Kuraşî, Kahire: Kahire: nşr. Hasan Abbâs Zeki.
- İbn Âşûr, Tâhir. (1984). *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. Tunus: Daru't-Tunusiyye.
- İbn Atıyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Galib el-Endelüsî. (1993). *el-Muharrerü'l-veciz fî tefsiri'l-kitâbi'l-aziz*. thk. Abdüsselam Abdüssafi Muhammed, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî el-Gırnatî. (1995). *et-Teshîl li 'ulûmi'l-Kur'an*. thk. Abdullah el-Hâlidî Beyrut: Şeriketu Dâri'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam.
- İbn Ebû Hatîm, Ebû Muhammed Abdurrahman b. Muhammed et-Temîmî er-Râzî. (1419). *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'azîm*. thk. Es'ad Mahammed et-Tayyib, Suudî Arabistân: Mektebetü Nizâr.
- İbn Ebû Zemenîn, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Îsâ el-Mürrî el-Kurtubî. (2002). *Tefsîrü'l-Kur'an*, Kahire: el-Fâruku'l-Hadise.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer. (1977). *el-Bidâye ve'n-nihaye*. thk. Ali Şîrî, Beyrut: Dâru İhyâ et-türasi'l Arabî.
- Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Hazrecî. (1964). *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed el-Berdûnî; İbrâhim Atfîş Kahire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye.
- Kuşeyrî, Ebü'l-Kasım Abdülkerim b. Hevâzin b. Abdilmelik. (ts.). *Letâ'ifü'l-işârât*. Mısır: Hey'etü'l-Mısriyye.
- Kutub Seyyid. (ts.). *Fî Zilali'l-Kur'an*, trc. İ. Hakkı Şengüler, vd., İstanbul, Hikmet Yayınları.
- Mâtürîdî, Ebû Mansur Muhammed b. Muhammed b. Mahmud. (2005). *Tevilâtü Ehli's-Sünne (Tefsiru'l-Mâtürîdî)*. Thk. Mecdî Basellum, Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye.
- Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habîb. (ts.). *en-Nüket ve'l Uyûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye.
- Merâgî, Ahmed Mustafa. (1946). *Tefsiru'l-Merâgî*. Mısır: Mustafa babî el-Halebî.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'lâ. (1986). *Tefhimu'l-Kur'an*. İstanbul, İnsan Yayınları.
- Mukâtil b. Süleyman. (2005). *Tefsiru Mukâtil b. Süleymân*. thk. Abdullâh Mahmûd Şehhâte, Beyrut: Dâru'l-Ulûm.
- Mücahîd b. Cebr Ebu'l-Haccâc. (1989). *Tefsiru Mücahid*. thk. Muhmamed Abdusselam Ebün'niyl, Beyrut: Daru'l-Fikri'l-İslamî.
- Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed Hâfizuddîn. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*. thk. Yusuf Ali Bedîvî Beyrut: Dâru'l-Kelimi't-Tayyib.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed. (1998). *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'an*. thk: el-İmâm ebî Muhammed b. Âşûr, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002.
- Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman. 1420. *ed-Dürrü'l-Mensûr*. thk. Sıkî Muhammed Cemil, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr. 2000. *Câmi'u'l-beyân fî te'vîli âyi'l-Kur'an*. thk. Ahmed. Muhammed Şakir, Beyrut: Müessesetü'r- Risâle.
- Yazır, Elmalılı Hamdi. (2016). *Hak Dini Kur'an Dili*. İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer. (1408). *Tefsîrü'l-Keşşâf 'an Hakaiki't-Tenzîl ve 'Uyûni'l-Ekavîl fî Vücûhi't-Te'vîl*. Beyrut: Daru'l-Kütübi'l-Arabî.
- Zuhaylî, Vehbe b. Mustafa. (1418). *Tefsîrü'l-Münîr*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr.